

# Ka boljim uslovima za rad mladih istraživača u oblasti društvenih nauka

## 1. Sažetak predloga javne praktične politike



Nacionalni dijalog u oblasti društvenih nauka u Srbiji 2014 – 2016, projekat je kojim koordinira Institut ekonomskih nauka u okviru Regionalnog programa podrške istraživanjima u oblasti društvenih nauka (RRPP). Jedan od ciljeva projekta jeste **poboljšanje položaja, povećanje mogućnosti i istraživačkih kapaciteta mladih istraživača društvenih nauka**. Rezultati prve faze istraživanja predstavljani su u okviru studija „Uslovi rada i status mladih istraživača na univerzitetima, institutima i u nevladinom sektoru” i „Studiranje u inostranstvu i povratak u Srbiju”. U ovom sažetku predstavljani su izazovi mladih istraživača društvenih nauka i predlozi za rešavanje problema koji se odnose na uslove njihovog rada i povratak u Srbiju po završetku studija u inostranstvu.

### Apstrakt

Mladi istraživači društvenih nauka ističu da nema dovoljno sredstava za empirijska istraživanja, da su preopterećeni različitim aktivnostima koje nisu u bliskoj vezi sa naučnoistraživačkim radom, da su demotivisani jer ne vide ishode svoga rada, kao i to da nemaju dovoljnu podršku od matičnih organizacija i države. Mladi istraživači zaposleni na institutima i fakultetima neke od ovih problema prevazilaze tako što istraživanja sprovode pri organizacijama civilnog društva (OCD). Oni koji se vrate sa studija iz inostranstva susreću se sa brojnim preprekama u vezi sa priznavanjem diplome i integracijom u naučno-istraživačku zajednicu Srbije. Preporuke za rešavanje analiziranih izazova zasnovane su na stavovima učesnika u istraživanju, nacionalnim strateškim i zakonskim dokumentima i evropskim iskustvima i primerima dobre prakse. Neke od praktičnopolitičkih preporuka se odnose na otvaranje konkursa Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnološkog razvoja za sve mlade istraživače, osnivanje programa za finansiranje empirijskog istraživanja u oblasti društvenih nauka, bolju povezanost univerziteta i organizacija civilnog društva u okviru koncepta participativnog istraživanja i ubrzavanje i pojednostavljanje postupka priznavanja diploma.

### Nisu prepoznate sve kategorije mladih istraživača

Prema definiciji iz Zakona o naučnoistraživačkoj delatnosti, istraživač je „lice sa najmanje visokom stručnom spremom, odnosno sa najmanje završenim osnovnim akademskim studijama, koje radi na naučnoistraživačkim i razvojnim poslovima i koje je izabrano u zvanje, u skladu sa ovim zakonom” (član 68).

Da bi bili prepoznati kao mladi istraživači studenti master i doktorskih studija, kao i mladi masteri, odnosno doktori nauka moraju biti izabrani u zvanje istraživača-pripravnik ili saradnika na institutu, odnosno zvanje saradnika u nastavi ili asistenta na fakultetu, ili moraju biti stipendisti Ministarstva, što podrazumeva i uključivanje u projekte koji se finansiraju iz državnog budžeta. Samo oni koji učestvuju u naučnim projektima koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja mogu da koriste podsticajne programe Ministarstva.

Treba napomenuti da studenti doktorskih studija i mladi doktori nauka nisu prepoznati kao mladi istraživači samom činjenicom da su doktorandi, odnosno mladi doktori nauka. Na taj način im je onemogućeno učešće u programima Ministarstva. Mladi koji se bave naučnoistraživačkim radom u organizacijama civilnog društva takođe nisu prepoznati u relevantnim zakonima i nemaju mogućnost da koriste programe koje finansira Ministarstvo.

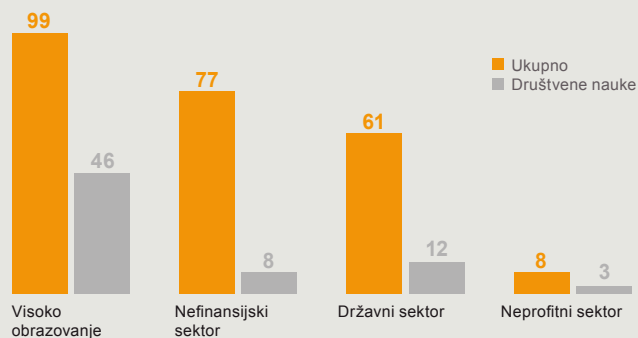
### Koliko ima mladih istraživača i gde rade?

Prema Republičkom zavodu za statistiku, u 2011. godini u Srbiji je bilo zaposleno ukupno 13.249 istraživača. U društvenim naukama u sektoru visokog obrazovanja radilo je 2.192 istraživača, u državnom sektoru (institutu) bilo ih je 323, u nefinansijskom sektoru (privreda) troje, a u neprofitnom sektoru, tj. u organizacijama civilnog društva dvoje (Republički zavod za statistiku 2013, str. 15).

Prema evidenciji Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, 408 doktoranada uključeno je u projekte u društvenim naukama koje finansira Ministarstvo. U periodu od 2012. do 2014. godine Ministarstvo je stipendiralo 133 studenata doktorskih studija u oblasti društvenih nauka.

Nažalost, **ne postoji podatak o ukupnom broju mladih istraživača**, a činjenica da se mladi istraživači pojavljuju kao „labavo” definisana grupa, o čemu je ranije bilo reči, dodatno otežava dobijanje validnih podataka. Ipak, značajno je to što Zavod za statistiku prepoznaje i naučni rad u različitim sektorima.

Učešće organizacija koje se bave istraživanjem i razvojem prema sektorima realizacije, Republički zavod za statistiku (2013), Naučnoistraživačka delatnost u Republici Srbiji, 2012. str. 14



Podaci Republičkog zavoda za statistiku ukazuju na to da se 69 organizacija bavi istraživanjem i razvojem u oblasti društvenih nauka, od čega 46 u sektoru visokog obrazovanja (fakulteti), 8 u nefinansijskom sektoru (privreda), 12 u državnom sektoru (instituti) i 3 organizacije u neprofitnom sektoru (nevladine organizacije). Međutim, **nevladin sektor poseduje mnogo veće istraživačke kapacitete od onih koje navodi zvanična statistika**. Anкета iz 2011. godine koju su sprovele Građanske inicijative u okviru projekta Procena stanja u sektoru organizacija civilnog društva pokazuje da su od 2001. do 2009. godine osnovane 53 organizacije civilnog društva koje obrazovanje i istraživanje navode kao primarne aktivnosti. Takođe, istraživanje Građanskih inicijativa govori da je u upravnim odborima OCD 3,1% magistara i 3,5% doktora nauka; u kategoriji zaposlenih 1,8% ima magistraturu, a 1,3% doktorat; kao honorarci magistri su zastupljeni sa 1,8% a doktori nauka sa 2,3%, a među volonterima magistri učestvuju sa 0,7% a doktori nauka sa 1% (Velat 2012, str. 45).

Treba napomenuti da se u nevladinim organizacijama istraživanje uglavnom shvata kao jedna od projektnih aktivnosti koje treba da doprinesu boljem ishodu projekta u skladu sa potrebama zajednice. Stoga se ovakva istraživanja smeštaju u polje savetovanja donosilaca odluka. Ipak, kao indikator kvaliteta istraživanja u OCD može poslužiti podatak da se u poslednjem RRPP pozivu iz 2014. godine, specifično skrojenom za oblast istraživanja u društvenim naukama, čije projektne predloge evaluira međunarodni tim naučnika, a podjednako se vrednuje i naučni pristup i društvena relevantnost, OCD javljaju kao vodeći partner na 5 projekata (od ukupno 8, koliko je odobreno istraživačkim organizacijama iz Srbije kao vodećim partnerima) i na 3 projekta učestvuju kao partneri. Ovi podaci govore u prilog tvrdnji da u organizacijama civilnog društva postoje značajni naučnoistraživački kapaciteti.

Navedeni programi označavaju političko priznanje potrebe da EU na formalan način i kroz konkretne programe uključi civilno društvo u naučnoistraživačke politike i projekte. Ova saradnja se odvija kroz **koncept participativnog istraživanja, koje se definiše kao istraživanje sprovedeno u partnerstvu organizacija civilnog društva i naučnika**. Ovaj pristup je zapravo način da se u proces istraživanja i inovacija uključi najširi spektar aktera. Takođe, na nivou EU postoje Evropska istraživačka povelja (engl. The European Charter for Researchers) i Kodeks za angažovanje istraživača (engl. The Code of Conduct for the Recruitment), u kojima su na najbolji način predstavljeni principi i preporuke koji bi trebalo da vode boljoj perspektivi istraživačke profesije.

U Srbiji organizacije civilnog društva nisu eksplicitno prepoznate kao partner u naučnoistraživačkoj delatnosti niti su uspostavljeni programi Ministarstva namenjeni podršci saradnje OCD sa fakultetima i institutima. Posredno se naučna saradnja sa udruženjima odvija preko **Centra za promociju nauke**. Centar je, po Zakonu, zadužen da saraduje i materijalno podstiče aktivnosti naučnih, naučno-stručnih društava, udruženja i drugih organizacija koji su u funkciji unapređenja naučnoistraživačkog rada, promocije i popularizacije nauke i tehnike; i vodi evidenciju naučnih, naučno-stručnih društava i drugih organizacija i udruženja koja promovišu i popularizuju nauku (Vlada RS 2005, str. 16). Trenutno se u evidenciji Centra nalazi 37 naučno-stručnih društava i drugih organizacija i udruženja koja promovišu i popularizuju nauku, kao i 55 instituta i 75 fakulteta.

---

#### Saradnja akademskog i nevladinog sektora u EU i Srbiji.

2001 – 2007	Program Nauka i društvo
2007 – 2013	Program Nauka u društvu
2014 – 2020	Program Nauka za društvo i u društvu

S obzirom na vrlo kompetitivnu prirodu modernih naučnih poduhvata, naučnicima se moraju obezbediti podsticaji kako bi se povezali sa društvom. Naučne institucije, kreatori politika i političari bi trebalo da vrednuju usluge koje se pružaju zajednici i saradnju sa civilnim društvom. Naučnici koji saraduju sa OCD moraju da imaju iste prilike za razvoj karijere kao i svi drugi naučnici

*Gall, Millot, i Neubauer, 2007.*

---

## Osnovni problemi mladih istraživača i kako ih prevazići

Kad sam se malo više raspitao oko tog boravka u inostranstvu, obrazložili su mi da mogu ići na pola godine ili godinu, ali da mi, ako odem, ovde neće priznati položene ispite i da pre odlaska moram da se konsultujem pojedinačno sa profesorima da li oni žele da priznaju taj ispit, da profesoru pokažem plan rada, pa da on odluči da li će priznati... Meni je to sve izgledalo suviše komplikovano suviše i onda sam odustao.

*Stav učesnika fokus grupe*

**PROBLEM 1 → Nisu prepoznate sve kategorije mladih istraživača.** Studenti doktorskih studija i mladi doktori nauka nisu prepoznati kao mladi istraživači samom činjenicom da su doktorandi, odnosno mladi doktori nauka. Mladi koji obavljaju poslove naučnoistraživačkog rada u organizacijama civilnog društva takođe nisu prepoznati u relevantnim zakonima. Ove grupe mladih istraživača nemaju mogućnost da koriste programe koje finansira Ministarstvo.

**MERA 1 → Omogućiti da svi studenti doktorskih studija samim upisom steknu status mladih istraživača (istraživač-pripravnik), a time i pravo da konkurišu za programe Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.**

**Ministarstvo** treba da uspostavi pilot-poziv za finansiranje projekata koji bi bio otvoren i za OCD i neformalna udruženja (grupe) naučnika, a evaluirao bi ga mešoviti tim srpskih i svetskih naučnika. Predlažemo da se na početku za ovaj poziv opredeli 1% ukupnih sredstava kojima raspolaže Ministarstvo za finansiranje naučnih projekata. Prateći iskustva u saradnji naučnoistraživačkih organizacija iz EU, predlažemo da projekti u ovom pilotpozivu ne traju duže od godinu dana, da iznos pojedinačnog granta ne prelazi 15.000 EUR i da jedan od dodatno vrednovanih kriterijuma u ovom pozivu bude saradnja sa nevladinim sektorom i upotreba koncepta participativnog istraživanja. Dobijanje validnih podataka. Ipak, značajno je to što Zavod za statistiku prepoznaje i naučni rad u različitim sektorima.

**PROBLEM 2 → Povećati izdvajanja za naučnoistraživački rad i opredeliti sredstva za empirijska istraživanja.** Mladi istraživači u društvenim naukama ističu da je za kvalitetan naučnoistraživački rad koji bi bilo moguće predstaviti na međunarodnim konferencijama i publikovati u relevantnim međunarodnim časopisima neophodno empirijsko istraživanje. Nedostatak finansijskih sredstava za terenska istraživanja i projekti bez jasnih ishoda znatno utiču na nizak kvalitet naučne produkcije.

**MERA 2 → Povećati izdvajanja za naučnoistraživački rad i opredeliti sredstva za empirijska istraživanja.**

U projektima koje finansira **Ministarstvo** potrebno je povećati iznos koji je predviđen za prikupljanje empirijske građe. Po

ugledu na program finansiranja eksperimentalnog dela doktorske disertacije, trebalo bi osnovati program za finansiranje empirijskog istraživanja u okviru društvenih nauka.

**Fakulteti, instituti i OCD** bi trebalo da razmotre mogućnost za uspostavljanje takozvanih „prodavnica nauke“ (engl. science shop) ili centara za istraživanja zasnovanih na potrebama zajednice (engl. community based research centers). Ovi centri/prodavnice predstavljaju kontaktne tačke pri univerzitetima koje pružaju podršku nezavisnim istraživanjima u okviru koncepta participativnog istraživanja. Takva saradnja obično podrazumeva besplatan pristup OCD naučnoistraživačkim kapacitetima koje poseduju univerziteti. Sa druge strane, univerziteti bi trebalo da uvrste projekte participativnog istraživanja u svoje kurikulume tako da ove aktivnosti donose bodove istraživačima i omogućavaju im napredak u naučnim zvanjima. OCD bi u takvoj saradnji trebalo da obezbede podršku fakultetima i institutima kroz savete kako da svoja istraživanja učine društveno relevantnim, kao i kroz obuke u upravljanju projektnim ciklusom.

**PROBLEM 3 → Zatvorenost naučnoistraživačkih ustanova.** Mladi povratnici iz inostranstva ocenjuju da su naučne ustanove zatvorene, a da je akademska zajednica nespremna da ih uključi u istraživački rad. Ističe se da na fakultetima vladaju jak protekcionizam (po političkoj osnovi ili preko prijateljskih veza) i nepotizam, kao i netrpeljivost prema onima za koje se smatra da mogu „ugroziti“ nečiji položaj. Ovakav odnos je posebno uočljiv prilikom procesa priznavanja diploma, gde se istraživači povratnici suočavaju sa odugovlačenjem i neretko odbacivanjem, ukoliko poseduju interdisciplinarnu diplomu. Preovladava stav da na fakultetima postoje „klanovi“ profesorskog kadra koji su ili nesposobni da prepoznaju kvalitet ili previše uplašeni da ne izgube poziciju, ukoliko dozvole mladim ljudima sa diplomama stranih fakulteta da se aktivno uključe u naučnu zajednicu.

**MERA 3 → Uspostaviti Fond za mlade istraživače kao posebnu organizacionu jedinicu pri Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja koja bi pružala podršku mladim istraživačima.**

Fond bi trebalo da oformi bazu podataka studenata master i doktorskih studija, kako onih koji su izabrani u zvanje istraživača-

pripravnik ili saradnika na institutu, odnosno zvanje saradnika u nastavi ili asistenta na fakultetu, tako i onih koji nisu zaposleni, odnosno obavljaju istraživački rad u organizacijama civilnog društva. Jedna od aktivnosti Fonda bila bi pružanje podrške individualnim istraživačkim projektima mladih istraživača koji bi se mogli, mada ne nužno, realizovati i pri naučno-istraživačkim institucijama. Na ovaj način bi se omogućilo uključivanje mladih istraživača u rad naučnoistraživačkih institucija uz jasno definisane i transparentne kriterijume. Pored toga, Fond bi realizovao programe usmerene na usavršavanje mladih istraživača, stimulacije u vidu stipendija za kraće boravke u inostranstvu, te finansiranje studijskih poseta, konferencija i kurseva (strani jezici, statistički programi, pisanje projekata, korišćenje internacionalnih baza podataka itd).

**PROBLEM 4 → Priznavanje diploma stečenih u inostranstvu.** Problemi prilikom priznavanja diploma su ozbiljna prepreka studentima povratnicima da postanu ravnopravni konkurenti na tržištu rada ili da nastave svoje profesionalno usavršavanje kroz obrazovanje u zemlji. U septembru 2014. godine načinjen je prvi korak u olakšavanju dugotrajnih i skupih procedura, predviđenim razdvajanjem akademskog i profesionalnog priznavanja diploma prema izmenama Zakona o visokom obrazovanju. Predviđeno je da proces priznavanja diploma istraživačima koji žele da nastave sa studijama ili nastavno-istraživačkim radom traje maksimalno 60 dana, što je znatno kraće u poređenju sa minimalno 6 meseci, koliko je do sada trajala takva procedura. Ipak, istraživači koji su bili u prilici da prođu proceduru nostrifikacije na fakultetima u Srbiji, tvrde da je najveći problem priznavanje diploma interdisciplinarnih studija završenih u inostranstvu. Poređenje kurikuluma, koje se vrši na fakultetima, često ostavlja istraživače bez specifičnih kvalifikacija i zvanja, jer je naš nastavni sistem nekompatibilan sa obrazovnim sistemom u inostranstvu.

Otvoreno je pitanje formiranja ENIC/NARIC centra\*, koji je, po Zakonu, nadležan za profesionalno priznavanje diploma. Ovaj centar još uvek nije pokrenut, te se priznavanje diploma i dalje

sprovođa po staroj proceduri, koja iziskuje vreme i znatna novčana sredstva.

**MERA 4 → Ubrzati i pojednostaviti postupak priznavanja diploma, bilo da se radi o profesionalnom ili akademskom priznavanju.**

Poželjno je da se materijalna nadoknada ukine ili barem spusti na nivo koji ne bi prelazio 70 evra, po ugledu na situaciju u susjednoj Hrvatskoj. Sam postupak ne bi trebalo da traje više od petnaest dana u slučaju profesionalnog, odnosno 2 meseca u slučaju akademskog priznavanja.

Takođe, potrebno je **kreirati jedinstvenu bazu podataka o studentima/istraživačima koji odlaze u inostranstvo** – sa podacima o dužini njihovog boravka, stečenim kvalifikacijama, eventualnom povratku i statusu nakon povratka. Pomenuta baza bi doprinela boljoj komunikaciji sa mladim istraživačima u inostranstvu, kao i povezivanju istraživača u zemlji sa onima u inostranstvu radi uspostavljanja bliže saradnje.

Kako bi se uopšte uspostavio efikasan sistem priznavanja diploma, potrebno je da se što pre uspostavi unutrašnja organizaciona jedinica **Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja** u čiju nadležnost je stavljen ovaj proces – **ENIC/NARIC centar** i da taj centar počne sa radom. Centar bi trebalo i da prikuplja i dostavlja podatke o inostranim visoko-školskim ustanovama. U skladu sa ovom preporukom, a radi povećanja transparentnosti i ubrzanja samog procesa, potrebno je sačiniti jedinstvenu bazu podataka važećih međunarodnih sporazuma o priznavanju stranih diploma, te podržati obuke o primeni ovih sporazuma za one koji će raditi na poslovima priznavanja stranih diploma u ENIC/NARIC centru i na univerzitetima.

\* ENIC – Evropska mreža informacionih centara (European Network of Information Centres) jeste mreža centara koju su osnovali Evropski savet i UNESCO radi implementacije Konvencije o priznavanju kvalifikacija iz oblasti visokog obrazovanja u regionu Evrope (Lisabonska konvencija), odnosno radi razvoja politika i prakse priznavanje diploma. Mrežu čine nacionalni informacioni centri potpisnika Lisabonske konvencije koji imaju status nacionalnih tela koje osnivaju državne vlasti.

NARIC – Nacionalni informacioni centri za akademsko priznavanje (National Academic Recognition Information Centres). Mreža NARIC je inicijativa koju je pokrenula Evropska komisija, a osnovana je 1984. godine. Cilj mreže je unapređenje prakse akademskog prepoznavanja diploma i perioda mobilnosti koji važi za zemlje EU, zemlje Evropskog ekonomskog prostora (European Economic Area – EEA) i Tursku. Sve države članice osnivaju nacionalne centre koji bi trebalo da asistiraju u promociji mobilnosti studenata, nastavnika i istraživača time što će pružiti zvanične informacije i davati savete koji se tiču akademske prepoznatljivosti diploma i perioda provedenog na studijama u inostranstvu u konkretnoj državi (Više informacija o mreži centara možete pronaći na adresi: <http://www.enic-naric.net/welcome-to-the-enic-naric-website.aspx>).

Projekat Nacionalni dijalog u oblasti društvenih nauka u Srbiji, 2014 – 2016 sprovodi se u okviru Regionalnog programa podrške istraživanjima u oblasti društvenih nauka na Zapadnom Balkanu (RRPP), koji vodi Univerzitet u Friburgu, uz finansijsku podršku Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC).

Mišljenja izneta u ovom izveštaju su mišljenja autora i ne predstavljaju nužno mišljenja Instituta ekonomskih nauka, Švajcarske agencije za razvoj i saradnju, niti Univerziteta u Friburgu.

## Istraživači

---



**Bojana Radovanović**  
Institut ekonomskih nauka, Beograd



**Mihajlo Đukić**  
Institut ekonomskih nauka, Beograd



**Gazela Pudar Draško**  
Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd



**Nemanja Krstić**  
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu



**Jelena Kleut**  
Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu



**Slobodan Ocokoljić**  
Institut za teritorijalni ekonomski razvoj,  
Beograd

---

## Izvori

Gall, E., Millot, G., i Neubauer, C. (2007), Participation of Civil Society Organisations in Research, final report of the 'Science, Technology And Civil Society' (STACS) project, Paris: Fondation Sciences Citoyennes. Dostupno na: [http://www.livingknowledge.org/livingknowledge/wp-content/uploads/2011/12/STACS\\_Final\\_Report-Partic.research.pdf](http://www.livingknowledge.org/livingknowledge/wp-content/uploads/2011/12/STACS_Final_Report-Partic.research.pdf). [posećeno 29. jula 2014].

Naučnoistraživačka delatnost u Republici Srbiji, 2012. (2013), Republički zavod za statistiku, ISSN 0354-3641.

Sabo, T. (2012), Nauka u Srbiji i okruženju 2002–2012. sa osvrtom na društvene nauke.

Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine (2012), Službeni glasnik RS, br. 107/2012.

Valić Nedeljković, D. i Kmezić, M. (2013), „Položaj mladih istraživača u Srbiji 2012“, u Stošić I., Radovanović B. i Đukić M. (ur.), Istraživanja u oblasti društvenih nauka u Srbiji: pregled stanja, karakteristični problemi i preporuke, Beograd: Institut ekonomskih nauka, str. 121–134.

Velat, D. (prir.) (2012), Procena stanja u sektoru organizacija civilnog društva (OCD) u Srbiji, Beograd: Građanske inicijative. Dostupno na Građanske Inicijative: <http://civilnodrustvo.gov.rs/media/2012/10/Istrazivanje-OCD-Sektor-u-Srbiji-Gradjanske-inicijative-web1.pdf> [posećeno 20. avgusta 2014].

Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti (2005), Službeni glasnik RS, br. 110/05, 50/06 i 18/10. Integralne verzije studija možete pronaći na adresi: [www.rppp-westernbalkans.net](http://www.rppp-westernbalkans.net).